

Identifying causal and effect corruption points: driving the improvement of the health of the administrative system

Hamed Mohammadi,¹ Hosien Ebrahimi²

1. PhD, Public Administration, Mazandaran Gas Company, Sari, Iran

Mohammadi.h.16@gmail.com (corresponding author)

2. PhD student, Industrial Management, Mazandaran University, Babolsar, Iran,

Shebrahimi1978@gmail.com

Date Received 2022/09/06

Date of correction 2023/01/05

Date of Release 2023/01/21

Abstract

The main goal of the research is to improve the health of the administrative system by identifying corruption points in one of the affiliated regions of Iran Gas Transmission. The research is applied research in terms of its purpose, descriptive research in terms of data collection and a mixed type in terms of method. The study is qualitative in that the interview method was used to identify corruption points and the quantitative sense it was used to analyze the data using the dimtel method. Findings of the research identified 19 points of corruption in the qualitative part and in the quantitative part among points of corruption, 13 points were determined as causal points and six points as disabled points. The results indicate that the identification of corruption points can be used as drivers of improving the health of the administrative system and the main step to control these points.

Keywords: administrative system health, corruption-prone points, administrative system, Improving health of administrative system, Iran gas transmission company.

Copyright© 2021, the Authors This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the AttributionNonCommercial terms.

فصلنامه حقوق اداری

سال دهم، بهار ۱۴۰۲، شماره ۳۴

مقاله علمی پژوهشی

شناسایی نقاط فسادخیز علی و معلولی: پیشران ارتقاء سلامت نظام اداری

حامد محمدی^۱، حسین ابراهیمی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۶/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۱

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر، ارتقاء سلامت نظام اداری از طریق شناسایی نقاط فسادخیز در یکی از مناطق تابعه شرکت انتقال گاز ایران می‌باشد. پژوهش از حیث هدفی که دنبال می‌کند از نوع پژوهش کاربردی، از حیث گردآوری داده‌ها، پژوهش توصیفی-پیمایشی و از حیث روش از نوع آمیخته (کمی - کیفی) است. پژوهش حاضر از آن حیث کیفی قلمداد می‌گردد که جهت شناسایی نقاط فسادخیز از ابزار مصاحبه استفاده و از آن حیث کمی است که جهت تحلیل داده‌ها از روش دیمتل استفاده شد. یافته‌های پژوهش در بخش کیفی، ۱۹ نقطه فسادخیز را مورد شناسایی قرار داد و در بخش کمی از میان نقاط فسادخیز شناسایی شده، ۱۳ نقطه به عنوان نقاط علی و شش نقطه به عنوان نقاط معلولی تعیین شدند. نتایج بیانگر آن است که شناسایی نقاط فسادخیز می‌تواند به عنوان پیشران ارتقاء سلامت نظام اداری و گام اصلی جهت کنترل این نقاط می‌باشد.

کلید واژه‌ها: سلامت نظام اداری، نقاط فسادخیز، نظام اداری، بهبود سلامت نظام اداری، شرکت انتقال گاز ایران.

۱. دکتری مدیریت دولتی، (نویسنده مسئول) Mohammadi.h.16@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری مدیریت صنعتی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران Shebrahimi1978@gmail.com

مقدمه

فساد در هر جامعه و دولتی رخ می‌دهد و عملاً هیچ کشوری وجود ندارد که بتواند عدم کامل آن را اعلام کند (بوروکین، وزلومتسوا، ژیاگینا و سوالنف^۱، ۲۰۲۱: ۲). پدیده فساد در طول تاریخ به درجات مختلفی رخ داده است و رشوه که آشکارترین شکل فساد است، به طور فزاینده‌ای در جامعه بشری مورد بحث قرار گرفته است و حتی قبل از شکل‌گیری و تولد کشورها، فساد در امور شخصی و بیشتر در امور تجاری مشاهده شده بود و پس از تولد کشورهای جهان، فساد ابعاد خود را گسترش داده و به مقامات دولتی نیز رسیده است، به طوری که بر روابط بین دولت و مردم تأثیر گذاشته و اکنون به یک موضوع مهم در مدیریت دولتی تبدیل شده است. (ستین، تران و هامسیوگلو^۲، ۲۰۱۹) فساد ارتباط زیادی با فرهنگ، توزیع قدرت در جامعه و پاداش‌های پولی دارد (دراگان، یزماکوا و کورچین^۳، ۲۰۲۰: ۲۶۶) و توزیع شدید قدرت در جامعه به احتمال زیاد باعث فساد در افراد می‌شود، زیرا آنها به دنبال آزادی و خودمختاری بیشتر هستند. (شول و شرمولی^۴، ۲۰۲۰: ۱۷۵) بیش از ۸۰ درصد از جمعیت جهان در کشورهایی با «مشکل جدی فساد» زندگی می‌کنند (سارتور و بامیش^۵، ۲۰۱۹: ۷۲۷). فساد یک مشکل بزرگ است که بخش دولتی در سراسر جهان با آن مواجه می‌باشد و این امر منجر به هدر رفتن منابع عمومی، کاهش رشد بخش خصوصی، شکست برنامه‌های دولت، کاهش مشارکت عمومی و کاهش بیشتر اعتماد بین شهروندان و دولت می‌شود. (ملدوگازیف و لئو^۶، ۲۰۲۱: ۴۷۶) کیفیت ضعیف نهادها تعبیری که با آن فساد سیستماتیک شناخته شده است، مانع اصلی توسعه و دلیل اصلی شکست برخی از کشورها است و فساد می‌تواند برای توسعه اقتصادی در زمینه‌هایی که در آن دولت و بوروکراسی فاقد ظرفیت برای ارتقای فعالیت‌های اقتصادی هستند، مفید باشد. در چنین شرایطی، کارآفرینان از فساد برای هدایت حمایت‌های بوروکراتیک (به عنوان مثال، صدور مجوز، اعتبار، و غیره) استفاده می‌کنند. (مونگیویپ پیدی و هارتمان^۷، ۲۰۱۹) فساد، نهادهای دموکراتیک را تضعیف می‌کند و به نوبه‌خود، نهادهای ضعیف، کمتر قادر به کنترل فساد هستند

1. Burukin, Vezlomtseva, Zvyagina & Sevalnev
2. Çetin, Turan & Hamsioglu
3. Dragan, Yermakova, Chvaliuk & Kurchin
4. Scholl & Schermuly
5. Sartor & Beamish
6. Moldogaziev & Liu
7. Mungiu-Pippidi & Hartmann

(برمن^۱، ۲۰۲۱)، و اثر بازدارندگی در اجرای قانون دارد و در فضای ضعیف نهادی، مقامات دولتی از قدرت خود سوء استفاده می‌کنند و با کاهش مجازات، نهادها را مخدوش کرده تا اختلاس‌های خود را تسهیل کنند. به عنوان مثال، شرکت‌های بزرگ به احتمال زیاد برای دریافت قراردادهای دولتی و مزایای مالیاتی، رشوه پرداخت می‌کنند. (ماژار و ایفتیکار^۲، ۲۰۲۱: ۶۳) افزایش فساد منجر به کاهش درآمدهای دولت می‌شود (هوینارو، بودا، بورلا، وایدن و آچیم^۳، ۲۰۲۰: ۵)، و بانک جهانی (۲۰۰۹) فساد را به عنوان یکی از بزرگ‌ترین موانع رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و کاهش فقر معرفی می‌کند. فساد مانع پیشرفت به سوی دستیابی به اهداف توسعه پایدار می‌شود. مجمع جهانی اقتصاد تخمین زد که فساد ۲/۶ تریلیون دلار یا ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی هزینه دارد و بانک جهانی دریافت که سالانه یک تریلیون دلار رشوه پرداخت می‌شود. برآوردهای بانک جهانی (۲۰۱۹) حاکی از آن است که سالانه ۲۰ تا ۴۰ درصد کمک‌های رسمی برای توسعه به دلیل فساد از بین می‌رود و تأثیر منفی فساد گسترده است و مانع رشد اقتصادی و نوآوری، کاهش اعتماد عمومی به نهادهای عمومی و موجب زیان‌های اقتصادی، فقر و عدم دسترسی به خدمات عمومی از جمله بهداشت، آب، آموزش با کیفیت می‌گردد و شواهد نشان می‌دهد که فساد به طور نامناسبی بر زنان، اقشار فقیر و گروه‌های آسیب‌پذیر تأثیر می‌گذارد. (سازمان ملل، ۲۰۱۹: ۱۵) بر اساس آمارهای ارائه شده توسط نهادهای بین‌المللی می‌توان ادعا نمود که نظام اداری ایران از پدیده شوم فساد در رنج است. در راستای ناکارآمدی نظام اداری ایران می‌توان به آمارهای ارائه شده توسط نهادهای معتبر بین‌المللی مراجعه نمود و در همین راستا، بررسی گزارش بانک جهانی (۲۰۱۶) نشان می‌دهد که ایران در شاخص کنترل فساد در دهک‌های پایین رده‌بندی (رتبه ۳۱/۷۳) قرار دارد و امتیاز اختصاص یافته به شاخص کنترل فساد عدد ۰/۶۱- در بازه ۲/۵ و ۲/۵- می‌باشد. (بانک جهانی، ۲۰۱۹) طبق گزارش‌های سالانه سازمان بین‌المللی شفافیت، کشور ایران از لحاظ شاخص ادراک فساد از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و در سال‌های ۲۰۲۰، ۲۰۱۹، ۲۰۱۸ و ۲۰۱۷ بین ۱۷۶ کشور جهان به ترتیب در رتبه‌های ۱۴۹، ۱۴۶، ۱۳۸ و ۱۳۰ قرار داشته است. داده‌های به دست آمده از مطالعات داخلی نیز با نتایج مطالعات بین‌المللی همسوست و طبق مطالعات داخلی، ادراک مردم از وجود فساد در سطح جامعه در دهه‌های اخیر، روند افزایشی داشته است و بر اساس گزارش مرکز بررسی‌های

-
1. Berman
 2. Mazhar & Iftikhar
 3. Hoinaru, Buda, Borlea, Văidean & Achim

استراتژیک ریاست جمهوری، ادراک مردم از فساد موجود در کشور در سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ به ترتیب برابر با ۶۳، ۷۳، ۸۰ و ۸۸ بوده است. با کمی تأمل در مورد افزایش فساد اداری و مالی در کشور، ضرورت و اهمیت این پژوهش کاملاً آشکار می‌گردد. با آشکار شدن وجود فساد در نظام اداری کشور لازم است به سازوکاری برای مبارزه با آن دست یافت و به زعم نگارنده نوشتار حاضر، اولین گام اصلی جهت مبارزه با فساد و ارتقاء سلامت نظام اداری ایران، شناسایی نقاط فسادخیز در هر یک از دستگاه‌های اجرایی کشور می‌باشد، زیرا تا زمانی که نقاط فسادخیز مشخص نگردد، عملاً تبیین هرگونه راهبرد و اقدام عملی جهت مبارزه با فساد، نمی‌تواند از اثربخشی لازم برخوردار باشد. شناسایی نقاط فسادخیز یکی از سازوکارهای اصلی جهت کنترل فساد در سازمان‌های دولتی می‌باشد. طبق گزارش بانک جهانی (۲۰۱۶) کنترل فساد، یک شاخص اصلی برای سنجش: (۱) میزان اعمال قدرت عمومی برای افزایش منافع شخصی؛ (۲) میزان تمرکز دولت بر روی نخبگان و منافع خصوصی؛ (۳) قدرت و اثربخشی سیاست و چارچوب نهادی یک کشور برای پیشگیری و مبارزه با فساد است. مسئله فساد صنعت نفت ایران همواره مورد توجه قرار داشته، زیرا آسیب ناشی از آن، بودجه عمومی و نهایتاً رفاه عمومی را به خطر می‌اندازد. با توجه به اینکه شرکت مورد مطالعه یکی از شرکت‌های تابعه صنعت نفت ایران می‌باشد، طبق جدول ۱ ملاحظه می‌شود وضعیت شفافیت شرکت ملی نفت ایران بحرانی گزارش شده است.

جدول ۱. شاخص شفافیت شرکت ملی نفت ایران

برنامه‌های مبارزه با فساد	شفافیت عملیات سازمان	شفافیت پرداخت به دولت	
صفر	۱۹ درصد	۲۳ درصد	شرکت ملی نفت ایران
۴۳ درصد	۵۶ درصد	۵۳ درصد	میانگین شرکت‌های نفتی جهان

Source: Mehregan, Hosseinzadeh & Samadi Froushani (2019)

ارائه تعریفی جامع از فساد دشوار است، زیرا رفتارهای فسادآمیز متفاوت بوده و به طور کلی از نظر عمومی پنهان است (گاسپار و هاگان^۱، ۲۰۱۶). رایج‌ترین و ساده‌ترین تعریف فساد «سوء استفاده از اختیارات عمومی برای ایجاد منافع خصوصی» است و این تعریف نشان می‌دهد که فساد در بخش خصوصی ظاهر نمی‌شود (بانک جهانی، ۲۰۱۵). فساد به عنوان رفتار انحرافی که شامل سوء استفاده

1. Gaspar & Hagan

شخصی از قدرت توسط صاحبان مناصبان دولتی است، تعریف می‌شود. (سولیتزنوکنان، تپه و یار^۱، ۲۰۲۱: ۴) فساد شامل منافع پولی و غیرپولی می‌شود و می‌تواند به شکل رشوه، اخاذی، اختلاس، کلاهبرداری، خویشاوندی، طرفداری، و فرصت‌طلبی و غیره باشد. (خان و کریشنان^۲، ۲۰۱۹: ۲۵) وجود همه چالش‌هایی که در خدمات عمومی با آن مواجه هستیم، موفقیت‌ها همچنان اتفاق می‌افتد، حتی زمانی که محیط‌ها مستعد فساد هستند، لزوماً به این معنی نیست که مدیران دولتی فاسد می‌باشند و زمانی که موارد منفی مورد پوشش قرار می‌گیرند، باز هم افرادی هستند که آرمان‌ها، به ویژه آرمان‌های قانونی را حفظ می‌کنند و اینها مقاماتی هستند که برای عموم خوب عمل می‌کنند. (اتکینسون^۳، ۲۰۲۱: ۲۶۵) کارکنان دولتی تقریباً در تمامی فسادها نقش اساسی دارند و مطالعه نکردن نحوه شکل‌گیری رفتار فاسد به معنای از دست دادن فرصتی مهم برای کنترل و کاهش فساد است (سالین، میکلسن و شوستر^۴، ۲۰۱۸: ۳). معمولاً فساد شامل سه جزء (خان، کریشنان و دای^۵، ۲۰۲۱: ۳) می‌باشد: (۱) فساد جزئی (کوچک): فساد بوروکراسی جزئی نشان‌دهنده اعمال فاسد است که شامل مدیریت سطح پایین بخش دولتی می‌شود. این سطح معمولاً مستلزم فسادی است که شهروندان به صورت روزانه در هنگام دسترسی به اطلاعات و خدمات عمومی از مؤسسات آموزشی، بیمارستان‌ها، پلیس و سایر بخش‌های دولتی تجربه می‌کنند؛ (۲) تسخیر دولت: تسخیر دولت به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن نهادهای قدرتمند (افراد، سازمان‌ها، مؤسسات یا گروه‌ها) در داخل یا خارج از یک کشور به طور غیر دموکراتیک بر سیاست‌های عمومی، قانونی، محیط زیست و اقتصاد یک کشور برای دستیابی به اهداف خود تأثیر می‌گذارند؛ (۳) فساد بزرگ: فساد بزرگ در سطح نخبگان سیاسی رخ می‌دهد که از قدرت خود برای اتخاذ سیاست‌های اقتصادی استفاده می‌کنند که منافع شخصی آنها را به حداکثر می‌رساند. اولین اشتباه زمانی رخ می‌دهد که کشورها برای به حداقل رساندن فساد به رهبران سیاسی فاسد تکیه می‌کنند، زیرا آنها «همه و همه چیز را برای نفع شخصی، کنترل و استثمار می‌کنند»^۶ و فساد آنها را قادر می‌سازد تا ادعا کنند «ثمره کار ملت»^۷ خود هستند.

-
1. Sulitzeanu-Kenan, Tepe & Yair
 2. Khan & Krishnan
 3. Atkinson
 4. Sahling, Mikkelsen & Schuster
 5. Khan, Kirshnan & Dhi
 6. Control and exploit everyone and everything for personal gain
 7. The fruits of the nation's labor

مهم‌تر از آن، رهبران فاسد، اقتصاد را به «ابزار تولید ثروت رهبر»^۱ تبدیل می‌کنند و اعمال غیرقانونی یا غیراخلاقی مانند تقلب در انتخابات، شکنجه یا تجاوز جنسی را قابل قبول می‌کنند. (قا،^۲ ۲۰۲۱: ۱۲۷) هنگامی که فساد در یک محیط خدمات دولتی رخ می‌دهد، در این صورت فساد شامل استفاده غیرمجاز از قدرت مجاز می‌باشد. (گرایکار و جانسیس^۳، ۲۰۱۷: ۱۰۱۴) فساد در بخش ثروتمند و قدرتمندی مانند نفت، اثرات مخربی را به بدنه دولت نه فقط در حوزه نفت بلکه به کل اقتصاد وارد می‌کند و فساد این بخش مثل بیماری مسری به سرعت کل اقتصاد را درگیر می‌کند و آثار مخرب آن فقط مشمول زیان‌های اقتصادی نیست، بلکه به شالوده‌ی حکومت و زندگی مردم آسیب وارد می‌کند و در تمامی کشورهای تولید کننده نفت، ثروت نفتی لزوماً به معنای فساد بیشتر نیست، اما پژوهشگران رابطه خطی مثبت بین نفت و فساد را نشان می‌دهند. (برولو^۴، ۲۰۱۳: ۱۷۶۱)

به منظور مبارزه با پدیده فساد در نظام اداری ایران، اقدامات قانونی در قالب تبیین قوانین صورت پذیرفته است. در بند ۱۷ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴) بر پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن و تنظیم قوانین مورد نیاز تاکید گردیده است. هیات وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۲۰ بنا به پیشنهاد شماره ۱۶/۸۸/ک مورخ ۱۳۸۲/۲/۱۶ نهاد ریاست جمهوری و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی، برنامه ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد را تصویب و به تمامی دستگاه‌های اجرایی کشور ابلاغ نمود. قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۷/۲/۱۷ کمیسیون اجتماعی با عنوان لایحه به مجلس شورای اسلامی تقدیم و در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۳۸۷/۲/۲۹ مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت سه سال موافقت و مطابق اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال گردیده بود، با اصلاح و تأیید مجمع در تاریخ ۱۳۹۰/۰۸/۰۷ با ماده ۳۵ و ۲۸ تبصره به قوه مجریه ابلاغ گردید. در اسناد بالادستی نظام اداری ایران همچون سیاست‌های کلی نظام اداری (۱۳۹۴) جهت مبارزه با فساد بر ارتقاء شفافیت و سلامت نظام مالی (ماده ۵ و ۹ بخش امور اقتصادی)، تدوین راهبرد ملی مبارزه با فساد و تصویب قوانین مربوط (ماده ۳۹ بخش امور اجتماعی) و رشد ارزش‌های اخلاقی از طریق اصلاح فرآیندهای قانونی و اداری، بهره‌گیری از امکانات فرهنگی و بکارگیری نظام مؤثر پیشگیری و برخورد با تخلفات

1. An instrument of leader wealth creation
2. Quah
3. Graycar & Jancsics
4. Brollo

(ماده ۲۴)؛ در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲) بر شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی (ماده ۱۹)؛ و در سند چشم‌انداز بیست ساله بر قانون‌گرایی و انضباط اجتماعی (ماده ۳ بخش امور فرهنگی) و اصلاح نظام اداری و قضایی (ماده ۱۴) تاکید شده است.

مک فرسون (۲۰۰۷) ویژگی‌های صنعت نفت و گاز در زمینه جذابیت فساد را به شرح زیر تبیین می‌نماید: (۱) اهمیت راهبردی صنعت نفت: نفت پشتیبان همه‌جانبه عملکرد دولت است. سیر مداخله دولت از مالکیت منابع شروع و به کنترل ساختار نظارت بر تأسیس شرکت‌های نفتی ختم می‌شود. مداخلات دولت در صنعت، فرصت فساد فراهم می‌کند؛ (۲) ظرفیت معاملاتی صنعت نفت: آژانس بین‌المللی در ۲۵ سال آینده، سه تریلیون دلار سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز را تخمین زده است. حجم ثروت نفت، وسوسه جدی برای انحراف می‌باشد؛ (۳) پیچیدگی صنعت نفت: صنعت نفت از لحاظ ساختاری و فنی، قوانین و حقوق تجارت و برنامه‌های مالی پیچیده می‌باشد. به دلیل حساسی مالی بسیار دشوار و تخصصی، هزینه‌سازی، فرار مالیاتی، پولشویی و فساد مالی به وفور مشاهده می‌شود؛ (۴) انحصار طبیعی صنعت نفت: در سایه انحصار دولت در زمینه‌هایی نظیر حمل و نقل و خطوط لوله، پایانه‌ها و بندرگاه‌ها، کنترل و نظارت انحصاری وجود دارد و فرصت‌هایی برای سوءاستفاده ایجاد می‌کند؛ (۵) تمرکز جریان درآمد: درآمدهای نفتی به سوی دولت روانه می‌شود و پاسخگویی دولت به مردم محدود است. به طور معمول، فساد مخفیانه اتفاق می‌افتد و با شفاف‌سازی آنچه اتفاق می‌افتد می‌توان برای کشف فساد استفاده کرد. (داروسلام و جانسن^۱، ۲۰۲۱: ۱۹) از این‌رو، می‌توان اذعان داشت که شناسایی نقاط فسادخیز می‌تواند اقدامی اساسی جهت کنترل و کشف مبادی فساد در سازمان‌های دولتی قلمداد گردد و مسئله اصلی پژوهش حاضر، شناسایی نقاط فسادخیز در یکی از مناطق شرکت انتقال گاز ایران به عنوان یکی از شرکت‌های تابعه صنعت گاز ایران، به منظور ارتقاء سلامت نظام اداری و کنترل نقاط فسادخیز بوده است. با توجه به نقش مهم شرکت مورد مطالعه در انتقال پایدار و ایمن گاز طبیعی، شناسایی نقاط فسادخیز در این شرکت بسیار مهم است، زیرا این منطقه از لحاظ گستردگی جغرافیایی، حجم بالای فعالیت و ارتباط بسیار نزدیک با پیمانکاران، جزء سازمان‌های دارای ریسک بالای فساد به شمار می‌رود.

در راستای موضوع پژوهش حاضر که هدف آن شناسایی نقاط فسادخیز می‌باشد، محقق با توجه به مطالعات اکتشافی، پژوهشی در این زمینه در سازمان‌های دولتی ایران مشاهده نکرده است. بنابراین، این پژوهش عملاً دارای پیشینه تحقیقاتی قوی نمی‌باشد و شایسته است تا برخی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری با تعامل مؤثر با نظام اداری کشور، بتوانند نسبت به طراحی و تبیین مدل‌های نظری و کاربردی در خصوص شناسایی نقاط فسادخیز اهتمام نمایند و طبیعتاً این مهم می‌تواند موجب بهبود کارایی و اثربخشی نظام اداری کشور گردد. به طور کلی، در زمینه پدیده فساد و علل و چگونگی مبارزه و پیشگیری از آن در کشور، پژوهش‌های بسیار زیادی انجام شده است، ولی در خصوص شناسایی نقاط فسادخیز شاهد پژوهش بسیار اندکی می‌باشیم و شایسته است مدیران سازمان‌های دولتی نسبت به این مهم و در پرتو اسناد بالادستی نظام اداری ایران در زمینه مبارزه با فساد، نسبت به انجام پژوهش‌های کاربردی جهت شناسایی نقاط آسیب‌پذیر و تلاش در جهت ارتقاء سطح سلامت اداری دستگاه‌ها، اقدامات شایان توجهی را انجام دهند. اغلب پژوهش‌ها در این زمینه به صورت کلان و با در نظر داشتن عوامل فرا سازمانی نظیر عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی جامعه بوده و در ریشه‌یابی موضوع در سازمان‌های دولتی، همواره شناسایی نقاط فسادخیز مورد توجه قرار نگرفته است. در زمینه پژوهش‌های داخل کشور تنها می‌توان به پژوهش محمدی (۲۰۱۹) اشاره داشت. در این پژوهش، نقاط فسادخیز از چهار بعد شامل: «شناسایی مشاغل حساس»، «شناسایی نقاط آسیب‌پذیر اداری»، «شناسایی نقاط آسیب‌پذیر مالی» و «شناسایی نقاط آسیب‌پذیر عملیاتی» مورد شناسایی قرار گرفتند و بر این اساس: (۱) ۷۹ نوع شغل به عنوان مشاغل حساس مورد شناسایی قرار گرفت و مشاغل حساس و کلیدی می‌توانند در هر سطحی از شرکت اعم از سطوح عالی، میانی و عملیاتی وجود داشته باشند. در همین راستا، از مجموع ۴۹۵ شغل موجود در شرکت مورد مطالعه، ۷۹ شغل به عنوان مشاغل حساس که می‌توانند در معرض بروز و شکل‌گیری فساد قرار گیرند، مورد شناسایی قرار گرفت؛ (۲) هشت نقطه‌ی آسیب‌پذیر اداری در حیطه مدیریت منابع انسانی (۵ نقطه)، امور حقوقی (۱ نقطه)، واحد بازرگانی (۱ نقطه)، و واحد فناوری اطلاعات و ارتباطات (۱ نقطه) مورد شناسایی قرار گرفت؛ (۳) شش نقطه آسیب‌پذیر مالی در حیطه حسابداری مدیریت (۱ نقطه)، حسابداری کالا (۱ نقطه)، و حسابداری جاری (۴ نقطه) مورد شناسایی قرار گرفت؛ (۴) پنج نقطه آسیب‌پذیر عملیاتی در حیطه اندازه‌گیری و توزیع گاز (۳ نقطه)، و مهندسی (۲ نقطه) مورد شناسایی قرار گرفت. در ادامه، سئوالات پژوهش حاضر به شرح زیر تبیین شدند: (۱) یافته‌های پژوهش، نقاط فسادخیز را چگونه تبیین می‌نماید؟ (۲) یافته‌های پژوهش، نقاط فسادخیز علی و

معلولی را چگونه تبیین می‌نمایید؟ (۳) یافته‌های پژوهش، رتبه‌بندی نقاط فسادخیز علی را چگونه تبیین می‌نمایید؟

۱. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از حیث ماهیت و هدفی که دنبال می‌کند از نوع پژوهش کاربردی است، زیرا پژوهشگر در صدد پاسخ دادن به یک معضل و مشکل عملی و توسعه دانش کاربردی و کشف دانش تازه‌ای در زمینه سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد در شرکت انتقال گاز ایران می‌باشد. پژوهش حاضر از حیث گردآوری داده‌ها، یک تحقیق توصیفی-پیمایشی است، زیرا در تحقیق توصیفی تصویر مشروح و بسیار دقیقی از وضع موجود ارائه می‌شود و پژوهشگر در صدد بوده است تا تشریح و توضیح نظام‌مندی از وضعیت موجود سلامت نظام اداری در شرکت مورد مطالعه از طریق احصاء نقاط فسادخیز ارائه دهد. جامعه آماری پژوهش حاضر جهت پاسخ به سؤالات پرسشنامه، کارکنان رسمی شرکت مورد مطالعه با پایه سازمانی ۱۶ به بالا، تحصیلات کارشناسی به بالا و سابقه خدمتی ۱۵ سال به بالا، به تعداد ۳۰ نفر تشکیل دادند. دلیل انتخاب جامعه آماری برخوردار از آنان از دانش، سابقه و تجربه لازم در شرکت و آشنایی آنان در راستای موضوع پژوهش بوده است. با توجه به جامعه آماری پژوهش حاضر، نمونه‌گیری انجام نشده و از روش سرشماری استفاده گردید. روش پژوهش حاضر از نوع آمیخته (کمی و کیفی) است. بنیان فلسفی روش‌شناختی آمیخته ریشه در پراگماتیسم و بر عملگرایی در فرایند تحقیق تأکید دارد. در روش آمیخته گردآوری و تحلیل داده‌های آمیخته متضمن استفاده از هر دو رویه گردآوری داده‌های کمی و کیفی است. پژوهش حاضر از آن حیث کیفی است که جهت شناسایی نقاط فسادخیز از روش مصاحبه استفاده گردید. بدین منظور، پژوهشگر به منظور شناسایی افراد خبره جهت انجام مصاحبه، جلسه‌ای با مدیران ارشد برگزار نموده و بر این اساس مقرر گردید، افرادی در فرآیند مصاحبه مشارکت نمایند که دارای اطلاعات مفیدی در راستای بروز انحرافات اداری و مالی از بدو تشکیل سازمان مورد مطالعه باشند و یکی از شاخص‌های اصلی جهت انتخاب این افراد، اطلاعات کامل آنان از بروز انحرافات در قالب مصادیق (اثبات تخلف و یا انحراف در قالب گزارش‌ها و آرا صادره از مراجع ذیصلاح) بوده است. در همین راستا، پنج نفر شامل رئیس امور حقوقی، رئیس حراست، رئیس منابع انسانی و دو نفر به عنوان سفیران سلامت اداری در فرآیند مصاحبه شرکت داشتند. در این مصاحبه‌ها (مصاحبه‌های عمیق و ساختارنیافته) که زمان آنها بین ۴۰ تا ۶۰ دقیقه متغیر بود، محورهای گفتگو از قبل در اختیار

مصاحبه‌شونده قرار گرفت تا بتواند با آمادگی مطلوب در جلسه شرکت کرده، اطلاعات مورد نظر را ارائه کند. کلیه مصاحبه‌های انجام شده یادداشت‌برداری شد و هر یک از مصاحبه‌ها بلافاصله مورد تحلیل قرار گرفت. پژوهش حاضر از آن حیث کمی است که جهت تحلیل داده‌ها از روش دیمتل استفاده گردید، زیرا واقعیت که همان شناسایی نقاط فسادخیز است، به صورت عینی و مشخص وجود دارد و می‌توان از طریق ویژگی‌های قابل سنجش مورد شناسایی و تحلیل قرار داد. با بهره‌گیری از روش دلفی فازی به همگرا کردن داده‌های قضاوتی خبرگان با هدف دستیابی به درک معتبر و مشترک از معنای متن مورد بررسی خواهیم پرداخت. با استفاده از روش دیمتل فازی به بررسی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری معیارها بر هم می‌پردازیم و با روش تصمیم‌گیری چندمعیاره گروهی با رویکردهای قطعی و فازی به اولویت‌بندی نقاط فسادخیز شناسایی شده خواهیم پرداخت. نقاط فسادخیز در سازمان مورد مطالعه از طریق پرسشنامه، ارزش‌گذاری و مورد سنجش قرار گرفتند. با توجه به راهبرد پژوهش بر مبنای پیمایش (زمینه‌یابی) و نیز هدف پژوهش که بر اساس توصیف می‌باشد، پژوهشگر به منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش میدانی با استفاده از ابزار پرسشنامه جهت ارزیابی نگرش و عقاید خبرگان شرکت استفاده نموده است. جهت تکمیل عالمانه پرسشنامه‌ها، نسبت به تشکیل دو گروه کانونی (با توجه به حجم نمونه) و آموزش آنان در خصوص نحوه پاسخ به سئوالات یا گویه‌های پرسشنامه‌ها جهت تسریع در انجام کار و افزایش دقت اهتمام گردید. در طراحی پرسشنامه از نقاط ۱۹ گانه فسادخیز استفاده شده و به این منظور، هر یک از نقاط فسادخیز به صورت دوبه‌دو در قالب سطر و ستون با یکدیگر مورد ارزش‌گذاری از صفر تا چهار قرار گرفتند. برای اندازه‌گیری پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده در پژوهش حاضر ۰/۹۷۰ می‌باشد و این امر نشان‌دهنده هماهنگی درونی بین سؤال‌های پرسشنامه است.

جدول ۲. ارزش‌گذاری گویه‌های پرسشنامه

ارزش	۰	۱	۲	۳	۴
توصیف	بی‌تأثیر	تأثیر خیلی کم	تأثیر کم	تأثیر زیاد	تأثیر خیلی زیاد

منبع: یافته‌های پژوهش

۲. یافته‌ها

۲-۱. بخش کیفی

در روش تحلیل تفسیری، پژوهشگر درصدد است تا در حد امکان، به آشکار نمودن پیام‌های نهفته در متن مصاحبه بپردازد. برای دستیابی به این هدف، متن مصاحبه باید به‌طور کامل و با شرح جزئیات نوشته شود. به منظور تحلیل متن مصاحبه‌ها مراحل زیر (رابین و رابین^۱، ۲۰۰۵؛ گیلهام^۲، ۲۰۰۰) مورد توجه پژوهشگر بوده است: (۱) متن‌های مصاحبه به ترتیب مورد بررسی و مرور قرار گرفت؛ (۲) در هر متن مصاحبه، گفته‌های اساسی برجسته گردید و جمله‌های معترضه، گفته‌های انحرافی و سایر داده‌های نامربوط نادیده گرفته شدند؛ (۳) در هر متن مصاحبه برخی از گفته‌های مشابه که به‌نظر می‌رسد چیز تازه‌ای را مطرح می‌کند، مشخص شدند؛ (۴) هنگامی که تمام متن‌ها مرور شدند، پژوهشگر دوباره به متن اولیه برگشته، آن‌ها را مرور نموده تا اطمینان یابد در برجسته کردن گفته‌های اساسی، دچار غفلت نشده است؛ (۵) محقق دوباره به اولین متن مراجعه نموده و با مرور گفته‌های اساسی برجسته شده، سعی نموده است، مجموع‌هایی از مقوله‌ها استخراج کند و عناوین ساده‌ای به آنها اختصاص دهد. با توجه به توضیحات مطروحه، تعداد ۱۹ نقطه فسادخیز (طبق جدول ۲) مورد شناسایی قرار گرفتند.

-
1. Rubin & Rubin
 2. Gillham

جدول ۳. نقاط فسادخیز شناسایی شده

کد	نقاط فسادخیز (مقوله‌ها)	کد	نقاط فسادخیز (مقوله‌ها)
۱	اخذ رشوه در قبال تسریع در صدور چک	۲	تبانی با فروشنده جهت اخذ پورسانت
۳	تبانی با فروشنده در قبال افزایش مبلغ فاکتور	۴	نشر اطلاعات مربوط به پیمان در زمان برآورد و مناقصه
۵	تبانی ناظر پیمان با پیمانکار در خصوص اجرای مفاد پیمان	۶	نقض قوانین و مقررات مربوط به حریم
۷	تبانی در تأیید فنی کالا	۸	سوء استفاده از خودروهای اداری
۹	صوری بودن انجام استعلام شفاهی در پیمان‌های جز مستغلاتی	۱۰	عدم تطابق کیلومتر ثبت شده خودروها با کارکرد واقعی
۱۱	نقض قوانین و مقررات حضور و غیاب	۱۲	دستکاری در فاکتورهای خرید
۱۳	عدم قابلیت رهگیری کالاها و اقلام تحویلی	۱۴	خرید تجهیزات بدون ارائه دلائل توجیهی
۱۵	ارائه فاکتورهای صوری برای یک کار واحد	۱۶	ارائه آمار نادرست از غذای نیمروزی
۱۷	اهمال کاری در نحوه رسیدگی به تخلفات اداری	۱۸	مأموریت اداری ساختگی
۱۹	تخصیص البسه ورزشی به افراد خارج از تیم‌های ورزشی		

منبع: یافته‌های پژوهش

۲-۲. بخش کمی

با بهره‌گیری از روش دلفی فازی به منظور شناسایی و تحلیل مسائل مرتبط با عدم قطعیت به همگرا کردن داده‌های قضاوتی خبرگان با هدف دستیابی به درک معتبر و مشترک از معنای متن مورد بررسی خواهیم پرداخت. در تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره کلاسیک سعی می‌شود تأثیر عوامل مختلف در تصمیم‌گیری با استفاده از مفاهیم ریاضی محاسبه شود. اما بیان بسیاری از عوامل با منطقی ریاضی کلاسیک امکانپذیر نیست. از طرف دیگر، همیشه در دنیای واقعی عدم قطعیت وجود دارد و شرایط نامطمئن، همواره در مراحل مختلف مطالعه و بررسی مسئله مطرح است. بنابراین، در بسیاری از موارد، تمام یا قسمتی از داده‌های یک مسئله تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی‌اند. روش دیمتل، یکی از کارآترین روش‌ها در تعیین اهمیت و وزن نهایی عوامل مؤثر در الگوی کلی یک سیستم از منظر شناسایی «روابط علی و معلولی زنجیره‌ای از مولفه‌ها» می‌باشد (لی‌سی، یویو، لئو و ژانگ^۱، ۲۰۱۸). روش دیمتل می‌تواند ارتباطات و تعامل بین عوامل یک سیستم را به یک الگوی قابل محسوس تبدیل کند و در پایان مجموعه‌ای از دو گروه عوامل علی و معلولی را به دست دهد. (هوانگ، شی‌یو و تی‌ژنگ^۲، ۲۰۰۷) مراحل کلی روش دیمتل به شرح زیر می‌باشد: (۱) ایجاد ماتریس روابط مستقیم (ماتریس خبرگان)؛ (۲) نرمال‌سازی ماتریس روابط مستقیم؛ (۳) محاسبه ماتریس ارتباط کل؛ (۴) تعیین میزان تاثیرگذاری و تأثیرپذیری هر یک از عوامل (بعد از تعیین ارزش آستانه روابط)؛ (۵) ترسیم نقشه روابط علی و معلولی در شبکه. مرحله تحلیل بر مبنای ۲۵ پرسشنامه‌ی دریافتی از خبرگان در قالب دو گروه کانونی انجام گردید. انتخاب خبرگان بر پایه معیارهایی نظیر مدرک تحصیلی (حداقل کارشناسی)، پایه شخصی (۱۵ به بالا) و میزان تجربه (حداقل ۱۵ سال) صورت گرفت. جهت دریافت نظرات خبرگان، پرسشنامه‌ها طی برگزاری دو جلسه حضوری و ارائه توضیحات تکمیلی حسب اهمیت موضوع و چگونگی درج مقادیر در پرسشنامه‌ها، توزیع شدند. متوسط ساعت هر جلسه ۴۰ دقیقه بوده و طی دو جلسه، تعداد ۲۵ پرسشنامه توزیع که تمامی پرسشنامه‌ها معتبر شناخته شده و بر اساس آنها، تحلیل خروجی انجام پذیرفت. پس از اخذ نظر هر یک از خبرگان (m خبره)، میانگین حسابی نظرات برای هر سلول بر اساس

-
1. Li Si, Yue You, Liu & Zhang
 2. Huang, Shyu & Tzeng

شناسایی نقاط فسادخیز علی و معلولی: پیشران ارتقاء سلامت نظام اداری ۱۴۹

رابطه $[A_{ij}] = \frac{[a_{ij}]}{m}$ محاسبه شده و ماتریس میانگین را تشکیل گردید. سپس با توجه به روابط زیر، ماتریس نرمال میانگین نظرات خیرگان محاسبه و تشکیل گردید.

$$N = \frac{[A_{ij}]}{k} \cdot k = \max \left\{ \sum_i a_{ij} \cdot \sum_j a_{ij} \right\} \cdot i = j \text{ شماره سطر}$$

= شماره ستون

در ادامه، ماتریس I-N به عنوان یک عامل مضرب ورودی به حاصل جمع تصاعد هندسی زنجیره مارکوف، باید محاسبه گردد، که تعیین آن در محیط صفحه گسترده اکسل با دو دستور کتابخانه‌ای MDETERM و MINVERSE انجام پذیرفت. ماتریس معکوس I-N به منظور تعیین یکی از عوامل کلیدی ماتریس ارتباط کل محاسبه گردید. نکته قابل توجه در این زمینه آن است که برای محاسبه ماتریس معکوس I-N، ماتریس I-N نباید منفرد باشد و این مهم بر مبنای کمتر از یک بودن مجموع اعداد ستونی ماتریس N تضمین می‌شود. با کاربرد ماتریس ارتباط مستقیم نرمال شده N، ماتریس ارتباط کل T با تجمیع ماتریس‌های اثرات مستقیم و غیرمستقیم، به شکل زیر محاسبه گردید:

$$T = N + N^2 + N^3 + \dots + N^h = N \times (I - N)^{-1} \quad .h \rightarrow \infty$$

با تبیین ماتریس ارتباط کل T، مجموع مقادیر اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم یک عامل در سیستم بر روی دیگر عوامل (که با مجموع درآیه‌های سطری ماتریس T به دست می‌آید و با \mathbf{r}_i نمایش داده می‌شود) و مجموع مقادیر اثرپذیری یک عامل از دیگر عوامل (که با مجموع درآیه‌های ستونی ماتریس T به دست می‌آید و با \mathbf{c}_j نمایش داده می‌شود) محاسبه خواهد شد.

شناسایی نقاط فسادخیز علی و معلولی: پیشران ارتقاء سلامت نظام اداری ۱۵۳

در مرحله بعد، با مشخص نمودن عبارتهای «مشخص کننده درجه اهمیت نسبی» و «مشخص کننده درجه خلوص وابستگی»، می‌توانیم علی یا معلولی بودن عوامل را تبیین نماییم. متناظر با هر عامل که عبارت، برای آن منفی باشد، آن عامل را معلول در نظر می‌گیریم، زیرا تمامی عوامل موجود در سیستم به دو گروه عوامل علی و معلولی طبقه‌بندی می‌شوند.

جدول ۶. ماتریس خروجی و نهایی

نقاط	درجه اهمیت نسبی متغیرها $C_j + r_i$	درجه خلوص وابستگی $r_i - C_j$	نقش متغیرها	رتبه‌بندی متغیرهای علی حسب درجه اهمیت متغیرها
۱	۱/۶۶۶	-۰/۱۸۳	معلول	
۲	۲/۸۵۰	-۰/۳۴۰	معلول	
۳	۲/۵۹۱	-۰/۳۲۶	معلول	
۴	۱/۵۴۷	۰/۰۱۱	علی	۷
۵	۲/۳۴۶	۰/۰۷۴	علی	۲
۶	۰/۷۲۴	۰/۰۶۶	علی	۱۳
۷	۱/۹۸۷	-۰/۱۹۱	معلول	
۸	۰/۹۲۳	۰/۰۳۳	علی	۱۱
۹	۱/۹۹۵	۰/۰۵۶	علی	۴
۱۰	۱/۱۳۸	۰/۰۲۷	علی	۹
۱۱	۰/۸۱۰	-۰/۰۵۹	معلول	
۱۲	۲/۲۰۳	-۰/۳۰۶	معلول	
۱۳	۱/۸۷۰	۰/۰۵۷	علی	۵
۱۴	۱/۷۹۶	۰/۰۰۵	علی	۶
۱۵	۲/۰۹۰	۰/۰۰۳	علی	۳
۱۶	۱/۲۹۸	۰/۲۲۰	علی	۸
۱۷	۲/۸۹۹	۰/۶۸۶	علی	۱
۱۸	۱/۰۲۷	۰/۰۵۹	علی	۱۰
۱۹	۰/۸۱۴	۰/۱۰۷	علی	۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش

در نهایت، به منظور تلخیص و رویت نهایی میزان اثرگذاری هر یک از عوامل، می‌توان با تعیین حد آستانه θ به شکل زیر از میزان اثرگذاری عوامل بر یکدیگر در ماتریس ارتباط کل چشم‌پوشی کرد. برای درآیه‌های کوچک‌تر از حد آستانه در ماتریس ارتباط کل، صفر قرار می‌دهیم و به این ترتیب، ماتریس فیلتر شده به دست می‌آید. مقدار Threshold value برای فیلترینگ ماتریس ارتباط کل عدد ۰/۰۴۵ محاسبه شد که بر این اساس، به جای اعداد کمتر از این مقدار در ماتریس مذکور صفر لحاظ می‌گردد.

$$\theta = \frac{\sum_i t_{ij}}{n \times n} \quad n = \text{تعداد عوامل} \quad t_{ij} = \text{درآیه‌های ارتباط کل}$$

۳. بحث و نتیجه‌گیری

فساد پدیده‌ای است که کم و بیش در کلیه کشورهای جهان وجود دارد و دولت‌ها آگاهند که فساد موجب آسیب‌های بسیاری می‌شود. فساد به عنوان جراحی قدیمی بر پیکره سازمان‌های دولتی به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به یکی از بحران‌های ملی تبدیل شده است و تدوام رو به گسترش این پدیده، خطر سلب اعتماد مردم را در پی دارد. نفت به عنوان کالای راهبردی، بستری مناسب برای بروز و شکل‌گیری فساد در کشورهای نفت‌خیز و شرکت‌های نفتی به وجود می‌آورد. صنعت نفت ایران مهم‌ترین منبع درآمد دولت و به دلیل اهمیت راهبردی، حجم معاملات، رانتهای اقتصادی، تمرکز جریان درآمدها، پیچیدگی و انحصار طبیعی در مقابل فساد بسیار آسیب‌پذیر می‌باشد. صنعت نفت ایران به عنوان یک شرکت دولتی عاری از فساد نبوده و با توجه به اقتصاد تک محصولی مبتنی بر نفت در ایران طبیعتاً می‌توان رگه‌هایی از فساد را در این صنعت مشاهده نمود، به طوری که وزیر وقت نفت ایران^۱ درباره شفافیت و مبارزه با فساد بر ایجاد سامانه‌های شفافیت، توجه جدی به نقاط فساد، حذف تعارض منافع، راه‌اندازی سامانه شفاف‌سازی مناقصات، سامانه مدیریت عملکرد اندازه‌گیری دقیق تبادلات نفتی، حذف امضاهای طلایی، جلوگیری از قاچاق فرآورده‌های نفتی و به‌روزرسانی کارت هوشمند سوخت تاکید داشته است. پدیده فساد همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های نظام اداری کشور بوده است و با توجه به جهت‌گیری‌های نظام اداری ایران طی سال‌های اخیر (در قالب بخشنامه‌ها و قوانین) جهت ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد،

۱. جواد اوجی (۱۴۰۰)، وزیر نفت در دولت سیزدهم - خبرگزاری مهر (www.Mehrnews.com)، تاریخ مراجعه به سایت: ۹ دسامبر ۲۰۲۱، ساعت ۱۹:۴۴.

متأسفانه همچنان شاهد بروز و روند رو به افزایش فساد اداری و مالی در دستگاه‌های اجرایی کشور می‌باشیم، به طوری که طبق گزارش اداره کل حقوقی و امور مجلس (۲۰۱۵) یکی از عمده‌ترین موضوعاتی که اثر تخریبی و بازدارنده بر توسعه کشور دارد، فقدان سلامت اداری و وجود فساد اداری در پیکره دولت و حاکمیت است. از این‌رو، شناسایی نقاط فسادخیز نخستین گام در جلوگیری از فساد در سازمان‌های دولتی است و با شناسایی هرچه دقیق‌تر نقاط فسادخیز می‌توان با برنامه‌ریزی دقیق و بکارگیری راهکارهای مناسب در راستای ارتقاء سلامت نظام اداری گام‌های موثری برداشت. بنابراین، یکی از وظایف اصلی که سازمان‌های دولتی کشور باید بر عهده بگیرند، شناسایی نقاط فسادخیز و تبیین راهکارهای مناسب، اقدامات اصلاحی و پروژه‌های بهبود جهت پیشگیری از بروز فساد می‌باشد. شناسایی نقاط فسادخیز در سازمان‌های دولتی می‌تواند به عنوان یک راهبرد پیشگیرانه جهت ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد قلمداد گردد. با تأمل در خصوص افزایش فساد در نظام اداری کشور، ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر مشخص می‌شود و با آشکار شدن وجود فساد در نظام اداری کشور لازم است به سازوکاری برای مبارزه با آن دست یافت و به زعم پژوهشگر، اولین گام اصلی جهت مبارزه با فساد و ارتقاء سلامت نظام اداری ایران، شناسایی نقاط فسادخیز در هر یک از دستگاه‌های اجرایی کشور می‌باشد، زیرا تا زمانی که نقاط فسادخیز مشخص نگردد، عملاً تبیین هرگونه راهبرد و اقدام عملی جهت مبارزه با فساد، نمی‌تواند از اثربخشی لازم برخوردار باشد. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف ارتقاء سلامت نظام اداری از طریق شناسایی نقاط فسادخیز انجام شد. در پاسخ به سؤال اول پژوهش باید اذعان داشت که با انجام مطالعه کیفی، تعداد ۱۹ نقطه فسادخیز در شرکت مورد مطالعه، مورد شناسایی قرار گرفت. با تأمل بر روی نقاط فسادخیز شناسایی شده مشخص می‌گردد که این نقاط علاوه بر جنبه‌های مالی، دارای جنبه‌های اداری و حقوقی نیز می‌باشند و از این‌رو، نقاط فسادخیز شناسایی شده را می‌توان به سه طبقه (مطابق با جدول ۷) تخصیص داد.

جدول ۷. تخصیص نقاط فسادخیز به طبقات سه‌گانه

طبقه	نقاط فسادخیز
مالی	اخذ رشوه در قبال تسریع در صدور چک؛ تبانی با فروشنده جهت اخذ پورسانت؛ تبانی با فروشنده در قبال افزایش مبلغ فاکتور؛ تبانی در تأیید فنی کالا؛ دستکاری در فاکتورهای خرید؛ ارائه فاکتورهای صوری برای یک کار واحد؛ خرید تجهیزات بدون ارائه دلایل توجیهی؛ عدم قابلیت رهگیری کالاها و اقلام تحویلی
اداری	سوء استفاده از خودروهای اداری؛ عدم تطابق کیلومتر ثبت شده خودروهای استیجاری با کارکرد واقعی؛ اهمال کاری در نحوه رسیدگی به تخلفات اداری؛ ارائه آمار نادرست از غذای نیمروزی؛ نقض قوانین و مقررات حضور و غیاب؛ مأموریت اداری ساختگی؛ تخصیص البسه ورزشی به افراد خارج از تیم‌های ورزشی
حقوقی	نقض قوانین و مقررات مربوط به حریم؛ نشر اطلاعات مربوط به پیمان در زمان برآورد و مناقصه؛ تبانی ناظر پیمان با پیمانکار در خصوص اجرای مفاد پیمان؛ صوری بودن انجام استعلام شفاهی در پیمان‌های جز مستغلاتی

منبع: یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش باید اذعان داشت که ۱۳ نقطه به عنوان نقاط فسادخیز علی و شش نقطه به عنوان نقاط فسادخیز معلولی مورد شناسایی قرار گرفتند و به منظور کنترل نقاط فسادخیز، شایسته است تا بر روی نقاط فسادخیز علی متمرکز شد. در پاسخ به سؤال سوم پژوهش باید اذعان داشت که در بین نقاط فسادخیز علی به ترتیب نقاط: اهمال کاری در نحوه رسیدگی به تخلفات اداری، تبانی ناظر پیمان با پیمانکار در خصوص اجرای مفاد پیمان، ارائه فاکتورهای صوری برای یک کار واحد، صوری بودن انجام استعلام شفاهی در پیمان‌های جز مستغلاتی، عدم قابلیت رهگیری کالاها و اقلام تحویلی، خرید تجهیزات بدون ارائه دلایل توجیهی، نشر اطلاعات مربوط به پیمان در زمان برآورد و مناقصه، ارائه آمار نادرست از غذای نیمروزی، عدم تطابق کیلومتر ثبت شده خودروهای استیجاری با کارکرد واقعی، مأموریت اداری ساختگی، سوء استفاده از خودروهای اداری، تخصیص البسه ورزشی به افراد خارج از تیم‌های ورزشی و نقض قوانین و مقررات مربوط به حریم در رتبه‌های اول تا سیزدهم قرار گرفتند. در زمینه موضوع فساد و علل و چگونگی مبارزه و پیشگیری از آن در ایران تحقیقات بسیار زیادی انجام شده است، ولی در خصوص شناسایی نقاط فسادخیز شاهد تحقیقات بسیار اندکی می‌باشیم و شایسته است سازمان‌های دولتی نسبت به این مهم با توجه به تاکید اسناد بالادستی در زمینه مبارزه با فساد اداری و ارتقاء سلامت اداری، نسبت به انجام

پژوهش‌های کاربردی جهت شناسایی نقاط آسیب‌پذیر و تلاش در جهت ارتقاء سطح سلامت اداری دستگاه‌ها، اقدامات شایان توجهی را انجام دهند. در زمینه شناسایی نقاط فسادخیز، خلاء تحقیقاتی در نظام اداری کشور کاملاً محسوس است و مدیران سازمان‌های دولتی ابزارهای علمی لازم را برای شناسایی نقاط فسادخیز به دلیل کمبود مطالعات فراگیر در این زمینه، در دست ندارند. بنابراین، پژوهش حاضر می‌تواند خلاء تحقیقاتی موجود را اندکی جبران نماید. در پژوهش حاضر، هدف اصلی شناسایی نقاط فسادخیز می‌باشد. از این‌رو، در راستای محدودیت‌های پژوهش باید اذعان داشت که پژوهش حاضر دارای پیشینه تجربی قوی نمی‌باشد و کمبود پژوهش‌های مرتبط در قالب طرح‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌های دانشگاهی و مقالات مرتبط و رقیب با پژوهش حاضر کاملاً احساس گردید و بسیاری از پژوهش‌های انجام شده در زمینه فساد بر عوامل مؤثر بر بروز این پدیده و راهکارهای مبارزه با آن تمرکز داشته‌اند و عملاً تحقیقاتی که در راستای شناسایی نقاط فسادخیز انجام شده باشد، بسیار اندک است. در ادامه، پیشنهادهای پژوهش به شرح زیر ارائه می‌گردد: (۱) ارشاد کارکنان خاطی و شکل دادن به رفتار سازمانی و اداری آنان از طریق تشکیل و راه‌اندازی کمیته انضباطی؛ (۲) نظارت دقیق بر حسن اجرای الزامات مربوط به قوانین اداری و استخدامی صنعت نفت ایران در خصوص تخصیص خودروها، حضور و غیاب، ماموریت‌های اداری و امکانات ورزشی؛ (۳) نظارت مستمر و نامحسوس بر رفتار و عملکرد ماموران خرید کالا و ناظران پیمان‌ها؛ (۴) پایبندی و نظارت دقیق بر عملکرد کارشناسان در خصوص الزامات مربوط به مقررات حریم و مقاومت مدیران در راستای فشارهای محیط بیرونی که موجب نقض مقررات حریم می‌شود؛ (۵) جهت ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در دستگاه‌های اجرایی ایران، قوانین و مقررات متعددی وضع شده است و در همین راستا به منظور حاکمیت قانون و حصول نتیجه مطلوب (کنترل و کاهش فساد اداری و مالی)، به مدیران ارشد شرکت مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد نسبت به اجرای عالمانه و مؤثر این قوانین اهتمام نمایند؛ (۶) برای اینکه قوانین و مقررات وضع شده در عرصه مقابله با فساد، لازم‌الاجرا تلقی شوند، باید مدیران و مسئولان اجرایی شرکت مورد مطالعه، آموزش‌های لازم در راستای قوانین و مقررات ابلاغی را فرا گیرند؛ (۷) به منظور ارتقاء سطح سلامت نظام اداری در شرکت مورد مطالعه، پیشنهاد می‌گردد نسبت به طراحی الگوی مفهومی و عملیاتی در پرتو قوانین و مقررات ابلاغی در عرصه مقابله با فساد، اقدام گردد.

فهرست منابع و مآخذ

1. Atkinson C. L. (2021), "Theme-Based Book Review: Shifting Views of Public Sector Corruption". *International Journal of Public Administration*, Vol. 44, No. 3.
2. Berman, E. (2021), *Corruption in the Public Sector: An International Perspective*, Emerald Publishing Limited Howard House, Wagon Lane, Bingley BD16 1WA, UK.
3. Brollo F T. (2013), "The Political Resource Curse", *The American Economic Review*, Vol. 103, No. 5.
4. Burukin V., Vezlomtsev V., Vezlomtseva S., Zvyagina A., and Sevalnev, V. (2021), "Structural analysis of consequences of corruption in the environmental sector in modern society", *E3S Web of Conferences* 244, 1-9.
5. Çetin S., Turan E., and Hamsioglu, O. (2019), "The Phenomenon of Corruption in Public Administration. 3rd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 09-11 Nov.
6. Darusalam D., and Janssen M. (2021), "The Influence of ICT on the Control of Corruption: A Study Using Panel Data from ASEAN Countries." *International Journal of Public Administration in the Digital Age*, Vol. 8, No. 1.
7. Dragan O.V., Yermakova G.S., Chvaliuk A.M., Kurchin O.G., and Karagodin O. V. (2020), "Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol. 9, No. 6.
8. Gaspar V., and Hagan S. (2016), "Corruption: Costs and Mitigating Strategies, prepared by a Staff Team from the Fiscal Affairs Department and the Legal Department, IMF Staff Discussion Note, 1-30.
9. Gillham B. (2000), *The Research Interview*, London, Routledge.
10. Graycar A., and Jancsics D. (2017), "Gift Giving and Corruption", *International Journal of Public Administration*, Vol.40, No. 12.
11. Hoinaru R., Buda D., Borlea S.N., Văidean V.L., and Achim, M.V. (2020). The Impact of Corruption and Shadow Economy on the Economic and Sustainable Development, Do They "Sand the Wheels" or "Grease the Wheels", *Journal of Sustainability*, Vol. 12, No. 481.

12. Huang C.Y., Shyu J.Z., and Tzeng, G.H. (2007)", Reconfiguring the innovation policy portfolios for Taiwan's SIP mall industry", *Journal of Techovation*, Vol. 27, No. 12.

13. Khan A., and Krishnan S. (2019), "Conceptualizing the impact of corruption in national institutions and national stakeholder service systems on e-government maturity, *Journal of Int. J. Inf. Manage*, Vol.46, No. 1.

14. Khan A., Kirshnan S., and Dhi A. (2021), Electronic government and corruption: Systematic literature review, framework, and agenda for future research, *Journal of Technological Forecasting & Social Change*, Vol. 167, No. 4.

15. Li Si S., Yue You X., Liu H.C., and Zhang P. (2018), 'DEMATEL Technique: A systematic review of the state-of-the-art literature on methodology and application, *Journal of mathematical problems in engineering*, Vol. 208, No. 3.

16. Mazhar U., and Iftikhar K. (2021), "Corruption Accusations and Bureaucratic Performance, *Journal of Evidence from Pakistan. Economics*, Vol. 15, No. 4.

17. Mohammadi H. (2019), "Identification of Corrosive points in Iranian gas industry, *Journal of Administrative Law*, Vol. 6, No. 19.

18. Moldogaziev T.T., and Liu C. (2021), Public sector corruption and perceived government performance in transition, *Journal of Governance*, Vol. 34, No. 2.

19. Mungiu-Pippidi A., and Hartmann T. (2019), 'Corruption and Development: An Overview', In *Oxford Research Encyclopedia of Economics and Finance*.

20. Quah J. (2021), 'Breaking the cycle of failure in combating corruption in Asian countries', *Journal of Public Administration and Policy*, Vol. 24, No. 2.

21. Rubin H.J., and Rubin I.S. (2005), *Qualitative Interviewing*, London, Sage.

22. Sahling J.H., Mikkelsen K.S., and Schuster C. (2018), Civil Service Management and Corruption: What We Know and What We Don't, *Journal of Public Administration*, Vol. 2, No. 1.

23. Sartor M.A., and Beamish P.W. (2019)", Private Sector Corruption, Public Sector Corruption and the Organizational Structure of Foreign Subsidiaries', *Journal of Business Ethics*, Vol. 167, No. 4.

24. Scholl W., and Schermuly C.C. (2020), "The Impact of Culture on Corruption, Gross Domestic Product, and Human Development", *Journal of Business Ethics*, Vol. 162, No. 2.

25. Sulitzeanu-Kenan R., Tepe M., and Yair O. (2021), "Public-Sector Honesty and Corruption: Field Evidence from 40 Countries", *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol. 1, No. 1.

26. United Nations. (2019), Sustainable Development Goal 16: Focus on Public Institutions, Department of Economic and Social Affairs, World Public Sector Report 2019.

27. World Bank. (2009), *Anticorruption*, World Bank: Washington, DC, USA.

28. World Bank. (2015), www.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/ [Date of Access: 10.06.2015].

29. World Bank. (2016). *Anti-corruption*.

<https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anti-corruption>.